

Johannes graaf van den Bosch

De levensloop van een groot man

Michiel van Wersch

2013

Auteur: Michiel van Wersch

Coverontwerp: Michiel van Wersch

Redactie: Lieke van der Kemp-van Wersch

ISBN: 9789461938190

Uitgegeven via: www.mijnbestseller.nl

Print: Printforce, Alphen aan de Rijn

© Michiel van Wersch

Hij was:

Generaal-majoor
Oprichter van de Maatschappij van Weldadigheid
Gouverneur-generaal van Oost-Indië
Minister van Koloniën
Minister van Staat
Tweede Kamerlid
Bouwmeester
Ondernemer
Schrijver
Vader

JOHANNES GRAAF VAN DEN BOSCH

Schilder: Raden Sarief Bastaman Saleh, Rijksmuseum

Inhoudsopgave

Voorwoord		9
Inleiding		11
Leeftijd 0 - 7	Voorfase	15
Leeftijd 8 - 14	Adolescentiefase	17
Leeftijd 15 - 21	Doorgangsfase tot volwassenheid	19
Leeftijd 22 - 28	Fase van eerste volwassenheid	25
Leeftijd 29 - 35	Organisatorische fase	31
Leeftijd 36 - 42	Fase van wasdom	41
Leeftijd 43 - 49	Fase van nieuwe realiteit	55
Leeftijd 50 - 56	Bevrijdende fase	69
Leeftijd 57 - 63	Onthechtingsfase	99
Nawoord		113
Bijlagen	1. Buitenzorg	121
	2. Huize Dijkzigt	123
	3. Nederlandsche Handel-Maatschappij	127
	4. De Pondok-Gedeh landen	131
	5. Een nalatenschap	135
	6. Opvolging van de grafelijke titel	137
Geraadpleegde bronnen		139
Namenregister		145

Voorwoord

In 1997 verhuisde ik voor mijn werk naar het noorden van Nederland en ging wonen in de gemeente Norg waar destijds de plaats Veenhuizen onder viel. Vandaag de dag vallen beide plaatsen onder de gemeente Noordenveld. Veenhuizen was de reden dat ik van een van mijn broers het verzoek kreeg een onderzoek te doen naar een vermoedelijk familielid, Rudolphe Warsage. Zie daarvoor mijn boek *Vluchtoord Veenhuizen* dat in november 2012 is verschenen. Mijn onderzoek naar Rudolphe startte begin 2010. Tijdens dat onderzoek stuitte ik onvermijdelijk op Johannes van den Bosch, de man die in 1823 Veenhuizen koos als vestigingsplaats voor de oprichting van drie kazerneachtige gebouwen waarin bedelaars en wezen opgevangen konden worden. Deze opvang van bedelaars en wezen was een afdeling van de Maatschappij van Weldadigheid. De uit 1818 stammende Maatschappij van Weldadigheid had en heeft vandaag de dag nog haar hoofdzetel in Frederiksoord, Drenthe.

Johannes van den Bosch wekte mijn interesse en na een kort onderzoek bleek dat hij naast het oprichten van de Maatschappij van Weldadigheid een belangrijk man te zijn geweest voor de ontwikkeling van de Nederlandse handel met de toenmalige kolonie Oost-Indië. Hij is voor mij een inspirerende Nederlander. Dat was de reden om met veel enthousiasme en nieuwsgierigheid verder onderzoek te doen naar zijn levensloop.

Mijn bijzondere dank gaat uit naar Conny Weide en Philippe van Wersch voor het meelesen en het geven van vele waardevolle adviezen.

Inleiding

Dit boek geeft een overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen en de daarmee samenhangende achtergronden uit het leven van Johannes van den Bosch. Hij was de oprichter van de Maatschappij van Weldadigheid, hij was de ontwerper van het cultuurstelsel in Oost-Indië en hij was minister. Daarnaast heeft hij carrière gemaakt in het leger en was hij ook ondernemer. Als ondernemer hield hij zich niet alleen met zijn privéondernemingen bezig maar nam hij ook deel in het aandelenkapitaal van meerdere bedrijven. Uit de hoeveelheid brieven en publicaties blijkt ook dat hij veel tijd besteedde aan schrijven. Een brief bestond vaak uit tientallen tot honderden bladzijden!

Het onderliggende onderzoek naar zijn levensloop is gedaan door middel van een uitgebreide literatuurstudie, onderzoek uit bronnen zoals kranten uit zijn tijd, internet, raadpleging van het Nationaal Archief in Den Haag en het Drents Archief in Assen. Dit boek verschilt veel van andere publicaties over Johannes van den Bosch omdat in dit boek alle kanten van zijn leven chronologisch en samenhangend worden belicht.

Het onderzoek naar zijn levensloop heeft betrekking op zowel zijn zakelijke omgeving als op zijn politieke, privé- en militaire omgeving. Johannes van den Bosch was een man met heel veel interesses. Zijn leven speelde zich af in een turbulente tijd. Hij heeft in zijn leven bijvoorbeeld drie Nederlandse staatsvormen meegemaakt, de Republiek der Verenigde Nederlanden, de Bataafse Republiek en de Monarchie. Na de Franse tijd was Nederland een land geworden waar 10% van de bevolking in grote armoede leefde, in de grote steden was dat zelfs 50%. In combinatie met zijn grote enthousiasme en daadkracht zijn door hem voor Nederland veel onuitwisbare initiatieven genomen op het gebied van armoedebestrijding en handel. Dit zal blijken uit mijn verslag van het onderzoek naar zijn levensloop. Sommige van zijn initiatieven zijn geslaagd, andere in enthousiasme

gesmoord. Zijn vriendschap met koning Willem I Frederik van Oranje-Nassau en diens tweede zoon prins Frederik, loopt van 1812 tot 1844 als een rode draad door zijn carrière. De koning steunt Johannes van den Bosch waar hij kan. Prins Frederik is ongeveer dertig jaar lang betrokken geweest bij de door Johannes van den Bosch opgerichte Maatschappij van Weldadigheid.

Naast zijn nauwe contacten met het Nederlandse vorstenhuis had hij ook contacten met Nederlandse staatslieden, edelen, hoge militairen en diplomaten. In bijna elk land in Europa had hij op hoog niveau contacten in de politiek, wetenschap en de handel. Zo ook in Noord-Amerika, Zuid-Amerika, Azië en Afrika. Door zelfstudies als topografie, bouwkunde, landontginning, landbouw, toegepaste scheikunde voor de landbouw, drainage, krijgslere, economie, staatsinrichting, de koloniën, het armen-c.q. slavenvraagstuk, wiskunde, handel en sociaaleconomische zaken ontwikkelde hij zich tot een man met een brede kennis. Daarnaast had hij belangstelling voor de vrijmetselarij, de Protestantse kerk, kunsten en wetenschappen met betrekking tot Batavia en de Nederlandse taal- en letterkunde.

Om de gebeurtenissen uit zijn goed gedocumenteerde leven overzichtelijk weer te geven is gekozen voor een omschrijving van feiten aan de hand van de jaartallen waarin die feiten hebben plaatsgevonden. Prof. dr. Bernard Lievegoed heeft in zijn boek (*De levensloop van de mens*, Lemniscaat 1984, dertiende druk) levensfasen van telkens zeven jaar gehanteerd. Deze indeling hanteert hij om de verschillende fasen in de levensloop van de mens herkenbaarder te maken. Voor mijn boek heb ik deze wijze van indeling gevolgd. De zodoende gevormde hoofdstukken van telkens zeven levensjaren worden voorzien van een inleidende in cursief gedrukte regel waarin Lievegoed weergeeft wat de algemene kenmerkende persoonseigenschappen zijn van die bepaalde levensfase.

De persoonseigenschappen van Johannes van den Bosch worden in de literatuur en in krantenberichten van toen omschreven als:

vaste wil, ondernemend, autodidact, rasoptimist, grote werkracht, doorzettings- en organisatievermogen, snelle wijze van handelen, disciplinair, praktische denker, vol van ideeën, enthousiasme, daadkracht, leergierig, conservatief, menslievend, zorgzame familieman, vaderlandslievend, minzaam, autoritair en sociaal. Maar ook: oppervlakkig, te gehaast, onbeheerst, eigenzinnig en hij duldt geen kritiek. Hij blijkt niet deftig of vormelijk te zijn. Tijdens zijn opeenvolgende levensfasen zullen deze eigenschappen blijken.

In de grijsgekleurde alinea's wordt een toelichting gegeven over een onderwerp dat net daarvoor genoemd is.

Het nawoord gaat over de afronding van de belangrijkste initiatieven die Johannes van den Bosch heeft ontplooid. Dit zijn bijna allemaal nieuwe en zeker vermeldenswaardige feiten.

In de bijlagen worden enkele onderwerpen die direct of indirect met het leven van Johannes van den Bosch te maken hebben, uitvoerig beschreven en zijn verhaaltjes op zich.

De levensfasen van Johannes van den Bosch

Leeftijd 0 - 7

Voorfase: ontwaken van de persoonlijkheid

1780

Johannes van den Bosch wordt op 2 februari te Herwijnen geboren en op 6 februari gedoopt. Zijn vader, Johannes van den Bosch senior, is geboren te Waalwijk in 1726 en zijn moeder, Adriaantje Poningh, is geboren te Opijnen in 1749. De familie Van den Bosch stamt af van een familie uit Utrecht en is bekend sinds de tweede helft van de zestiende eeuw. De vader van Johannes van den Bosch is militair-geneesheer in Antwerpen. Na dat dienstverband in Antwerpen vestigt hij zich als huisarts in zijn geboortedorp, het katholieke Waalwijk. Zijn vader is aanvankelijk katholiek maar gaat later over naar het protestantisme. Omdat een protestantse huisarts niet past bij de katholieke bevolking van Brabant, verlaat hij deze provincie en vestigt zich in het protestantse Herwijnen in Gelderland. Daarnaast is Johannes van den Bosch senior steenfabrikant in Tiel. Dit laatste is echter mislukt. De moeder van Johannes van den Bosch is een afstammeling van een Engelse officier.

1782

Zijn eerste broer Benjamin wordt op 1 mei in Herwijnen geboren. Deze leeft kort en overlijdt in zijn geboortjaar.

1784

Zijn zus Suzanna Adriana wordt op 17 december in dezelfde plaats geboren. Zij overlijdt op 19 april 1848 in Herwijnen en heeft zeven kinderen gekregen.

1786

Ook zus Geertruida Adriana wordt in Herwijnen geboren. Zij komt op 29 november ter wereld en overlijdt op 11 augustus 1845. Zij heeft twee kinderen gekregen.